

Lana Momirski

TERMINOLOGISKA ÖVERSÄTTNINGSPROBLEM I ÖVERSÄTTNING AV SVENSKA TEXTER OM ARKITEKTUR TILL KROATISKA

Abstrakt

Den här uppsatsen diskuterar problem med att översätta arkitekturens terminologi. I stort sett omfattar den kapitel 2 i mitt magisterarbete "Översättning av arkitektonisk terminologi från svenska till kroatiska", vilket jag försvarade vid Filosofiska fakulteten i Zagreb i juli 2015. Terminologin inom ämnesområdet arkitektur inkluderar namn på byggelement, dekorationer, material, funktion, regler samt lagar och den är inte bara ett särdrag hos fackspråkliga texter utan förekommer även i andra texttyper. I mitt magisterarbete försökte jag presentera och diskutera översättning av arkitekturens terminologi från svenska till kroatiska, både teoretiskt och genom att översätta tre olika texter. Här begränsar jag mig till en diskussion om översättningsproblem, men illustrerar denna med exempel från de tre översatta texterna. Jag har försökt systematisera problemen med hänsyn till deras ursprung och förklara hur jag har översatt termer i olika texter och varför jag gjort just så. För varje grupp har jag givit exempel på problem som fanns i texterna och metoder som jag har använt för att komma till rätta med dem. Även om magisterarbetet i första hand vill ge en beskrivning av översättningsproblemen och hur de kan lösas, är sammanställningen av två ordlistor, en med konsthistoriska och den andra med tekniska termer också en viktig del, eftersom det inte finns svensk-kroatiska glossar med arkitektonisk terminologi.

1. Källtexterna

Den längsta text som jag översatte var ett utdrag ur boken *Svensk konsthistoria*, tagen från kapitlet *Barocken*. Som titeln visar är det en konsthistorisk text och den innehåller naturligtvis många termer. Jag har valt just barocken därför att den förenar gamla arkitektoniska element med nya och traditionella med

internationella. Den andra texten heter *Juryens utlåtande* och rör en arkitekttävling vars syfte var att projektera en ny skola och förskola. Det är en teknisk text som förklarar tävlingens syfte, juryens arbete, motivering och beslut samt beskriver tävlingsförslagen. Jag har valt den som representant för tekniska texter som sysslar med arkitektur på grund av dess stil och typ av termer. Den här texten har jag laddat ner från webbsidan arkitekt.se. Till sist har jag översatt en turistisk text med titeln *Mellan slott och sjöar* som jag laddade ner från webbsidan visitskane.com. Den är kort men har några ganska intressanta termer och därför har jag valt just den.

2. Översättning av arkitektonisk terminologi

Olika vetenskapliga områden utvecklar sina egna språk, fackspråk, som har sin terminologi. Varje term har sin definition och motsvarar och presenterar en företeelse i verkligheten (Sager 2009: 286). Det finns många problem som förekommer i översättning av terminologi, och det är viktigt att kunna komma till rätta med dem: "Facktexterna kräver stor semantisk exakthet, eftersom deras huvudsakliga uppgift är att förmedla information" (Ingo 2007: 226). Rune Ingo säger också att "Vår tids specialiserade kunskap och verksamhet har skapat språkformer som vi inte helt och hållet anser tillhöra allmänspråket." (Ingo 2007: 224). Det är alltså så att de här texterna inte är lätta att förstå och då blir det ännu svårare att översätta dem. Därför måste man, för att kunna översätta fackspråkliga texter, först orientera sig i det område texten handlar om och bli bekant med det. Svårigheten beror också på nivån av standardisering inom ett område. Även om arkitektur och dess terminologi har en lång tradition är terminologin inte helt standardiserad. Standardiseringen har därtill sina egna problem. Rune Ingo säger att "Standardisering fungerar bra så länge man håller sig till språk som ligger relativt nära varandra, t.ex. de indoeuropeiska språken. Men det är helt enkelt omöjligt att överföra indoeuropeiska ljudkombinationer till ett språk som har en helt annan ljudstruktur." (Ingo 2007: 229). Men konsthistorien i Europa sysslar mestadels med just sin egen konst, och det som i konsthistorien kallas *Västvärldens konst*, eller som det i Janson står "är begränsat till Västervärldens

tradition" (Davies et al. 2008: XIII). Därför kommer nästan alla termer i den europeiska konsthistorien från indoeuropeiska språk. Termerna i fackspråken härstammar ofta från ett språk som dominerar i sitt vetenskapliga område. "Mindre" språk tar antingen dessa termer och anpassar dem ibland till sig själva, eller så skapar de nya termer som motsvarar det ursprungliga konceptet. Även om man inom arkitektonisk terminologi skulle kunna förvänta sig att koncepten har det som Sager kallar för *clear-cut nature* (2009: 287), dvs. att deras omfattning har klara gränser, händer det ofta att det inte är riktigt så. Ingo listar följande fem viktigaste källor till fackspråkens svårighet för översättaren (Ingo 2007: 227, 228):

- ett *stort antal termer*. Arkitektens terminologi har ett enormt antal termer
 - till exempel, varje liten del av de grekiska kolonnordningarna har sitt eget namn.
- språkets *invecklade struktur*. Det är inget stort problem i konsthistoriska texter, det gäller i högre grad texter som sysslar med arkitektoniska tävlingar.
- både *termer* och *struktur*. Ingo anger lagspråket som ett exempel på detta problem. Som jag redan sa, är problemen med struktur olika i konsthistoriska och tekniska texter. Konsthistoriska texter har en friare och tekniska texter en strängare struktur.
- *främmande ord*. Arkitektens terminologi har, både i svenskan och i kroatiskan, ett stort antal främmande ord, vilka ibland förhåller sig som falska vänner.
- *invecklade sakförhållanden*. Fackmänniskor och lekmänniskor ser samma byggnader, men fackmänniskor förstår också innebörden.

Det finns element som skiljer arkitektonisk terminologi (ur ett konsthistoriskt perspektiv) från andra terminologier. När han skriver om fackspråk, påpekar Ingo att "Fackområdenas snabba utveckling, nya uppfinningar, produkter och idéer åstadkommer ett enormt behov av nya ord och termer, eftersom ett nytt begrepp naturligtvis behöver en ny benämning." (Ingo 2007: 229) Arkitektens terminologi

utvecklas inte så mycket som andra terminologier, i synnerhet inte den som används i konsthistoriska texter. Hela den "klassiska" utvecklingen har redan hänt – ingen kommer att införa nya element i klassisk stil, ingen kommer att uppfinna nya delar av hus. Detta gäller förstås arkitekturens historia. Det som kommer att hända inom den moderna arkitekturen kan man inte förutse. Men det som kan hända och händer är att ett element utvecklades i det förflutna i bara ett land eller landskap och att det inte har spridits och att det därför inte finns motsvarande termer i andra språk. Det gäller oftast termer som beskriver lokala egenheter.

Rune Ingo säger: "Fackspråk och skönlitteratur betecknar på sätt och vis motpoler" (Ingo 2007: 226). Med konsthistoriska texter är det inte helt så. Den första av de fem viktigaste skillnaderna som han nämner är *entydighet* för fackspråk och *mångtydighet* för skönlitteratur. Här passar beskrivningen nästan perfekt – texterna ska vara entydiga, men formen ska dock oftast vara njutbar, som i skönlitteratur. Den andra olikheten är *homogen stil* till skillnad mot *många varieteter*. Och det är sant också med tanke på de flesta texter om arkitektur. Stilen ska vara homogen. När det gäller den tredje skillnaden han beskriver, *nyttan "här och nu"* i motsats till *bestående värden och problem*, är arkitekturen någonstans mitt emellan. Man skulle inte kunna säga att konsthistoriska texter är kortlivade, det kan man däremot säga om tekniska texter. Till exempel skrev Sebastiano Serlio sitt arkitekturteoretiska verk *Tutte le opere di architettura* på 1500-talet och det diskuteras och citeras fortfarande, dess värde har genom sekel inte minskat. En annan stor skillnad förekommer i den fjärde motsatsen – *informativ funktion* i fackspråk och *expressiv och estetisk funktion* i skönlitteratur. Texter som beskriver arkitektur innehåller inte bara terminologi, därför att de också beskriver arkitekturens estetiska värden. Deras funktion är i första hand informativ, men den är därför inte mindre estetisk. Ingos sista skillnad är *textsortskonventioner* i motsats till *författarens fria val*, och här betar sig både konsthistoriska och tekniska texter om arkitektur som fackspråkstexter. De har båda sina konventioner, och man vet exakt hur de är utformade.

3. Konsthistoriska texter

Texten ur kapitlet *Barocken* som jag har översatt handlar om barocktidens arkitektur och det fanns flera problem med dess översättning. Lika mycket som arkitekturen är universell är den samtidigt också lokal och individuell. Även om det finns ett begränsat antal byggelement, kan de kombineras på otaliga sätt så att resultatet alltid blir något nytt. Den enda begränsningen i hur elementen kombineras är fantasin. Barocken kombinerade klassiska element med traditionella och utformade byggnader på ett nytt, fritt sätt. Ett av de minsta problemen i översättning av arkitekturens terminologi är översättning av element som härstammar från den grekiska klassiska arkitekturen. De har funnits i många hundra år och har en lång tradition. De här byggelementen har varit närvarande i den europeiska arkitekturen länge och därför har det också hänt att namn på dem i hög grad blivit standardiserade, till exempel kolonnordningarna och deras beståndsdelar, som har varit en mycket spridd komponent i arkitekturen över många konsthistoriska perioder. *Kolonnordningarna* heter *arhitektonski redovi* på kroatiska och i många böcker som sysslar med arkitektur finns en större eller mindre ordförklaring i slutet – oavsett hur stor den är kommer kolonnordningarna alltid att finnas i den. I slutet av boken *Svensk konsthistoria* finns en förklaring av dem och den finns också i slutet av de flesta sådana böcker på kroatiska, t.ex. *Jansons Povijest umjetnosti* eller John Summersons *Klasični jezik arhitekture*. I de flesta europeiska språk heter dessa element nästan detsamma – *kapitel* motsvaras av *kapitel* på kroatiska, *bas* av *baza*, *korintisk* heter på kroatiska *korintski*. I de här böckerna finns också ofta bilder och ritningar med namn på alla delar. *Tandsnitt* heter på kroatiska *zupci* eller *denti* – termerna verkar vara direkta översättningar men metoden har inte använts mellan dessa två språk. Även om kolonnordningarna har en lång tradition har det dock hänt att något nytt hänt med dem – till exempel införde Michelangelo stora *pilastrar* (som på kroatiska heter *pilastri*) som efter hans död började användas mycket och fick sitt namn *kolossalordning* – det motsvaras på kroatiska av *veliki red*. Ett problem som jag har haft med klassiska element är termerna *kornisch*, *listverk* och *kransgesims*. *Kransgesims* är en typ av

listverk och *kornisch* är en äldre benämning på *kransgesims*. Kroatiskan har bara en term för dessa element – *vijenac*, som omfattar alla dessa termer.

Den längs hela rummet löpande kransgesimsen skänker enhet åt interiören.
Vijenac koji se proteže duž cijele prostorije daje unutrašnjosti jedinstvo.

Interiören i Drottningholms slottskapell präglas av stora korintiska pilastrar och en genomgående kornisch.

Unutrašnjost dvorske kapele dvorca Drottningholm obilježena je korintskim pilastrima velikog reda objedinjenih vijencem.

Holländarna tog upp Palladios kolossalordning, där pilastrarna drogs upp till två våningars höjd, liksom hans speciella takavslutningar med utspringande listverk och djupa frontoner, parade med kraftiga tandsnitt.

Nizozemci su preuzeli Palladijev veliki red, s pilastrima koji se protežu kroz dvije etaže, kao i njegovu karakterističnu kosinu krova s istaknutim vijencima i dubokim zabatima povezanim naglašenim zupcima.

Några byggnader har på grund av sin betydelse i konsthistorien fått ett eget namn i många språk, till exempel tempel och kyrkor. I min text förekom namnet *Konstantinbågen* som är en känd byggnad av stor betydelse. Den har jag översatt med byggnadens vanliga kroatiska namn - *Konstantinov slavoluk*. Andra namn i texten var namn på svenska byggnader och de har inga motsvarigheter i kroatiskan och därför översatte jag dem genom att först nämna vilken typ av byggnad de är och efter det angav jag deras namn, t.ex. *Ebba Brahes palats* översatte jag som *palača Ebbe Brahe*. I *Bondeska palatset* använde jag också appellativet *palača* men jag behöll också ordet *palats* så att hela namnet översattes som *palača Bondeska palatset*. Anledningen var att jag tvekade om skulle vara lika klart för den kroatiska läsaren att det också handlar om en person (Bonde), som i Ebba Brahes fall, där palatset behöll hennes namn i sin grundform och inte gjorde ett adjektiv av det.

Både kroatiska och svenska är "små" språk som internationellt inte har varit så viktiga för konsthistorisk terminologi. Det finns inga svensk-kroatiska ordböcker som sysslar med arkitektur men några termer finns i de allmänna ordböckerna,

mestadels sådana som ofta förekommer i språk, och som på grund av sin roll och frekvens har blivit allmänna. De tillhör inte bara den arkitektoniska terminologin utan också den allmänna världsbilden. Sådana exempel är ord som *tak*, *vägg*, *trappa*, *portal* (*krov / strop*, *zid*, *stubište*, *portal*). Till och med termer som inte är lika vardagliga finns i allmänna ordböcker, som till exempel *kupol* (*kupola*) eller *nisch* (*niša*).

De fyra stora språken i konsthistorien är italienska, franska, tyska och engelska – från de första tre härstammar många termer som har blivit internationella och som andra språk har lånat in i deras ursprungliga form. Ett exempel på det, som till och med förekommer i texten, är termen *grisaille*, som är fransk. Den här termen används både i svenskan och i kroatiskan i sin franska form och den kan man hitta i många konsthistoriska ordförklaringar. Men det händer också att kroatiskan har lånat in en term från ett språk och svenskan från ett annat, så att båda språk har främmande ord för ett koncept, men helt olika. För att klara de översättningsproblem som uppkommer i sådana situationer använde jag encyklopedin *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, där varje term har sina motsvarigheter på dessa fyra språk (ibland till och med på latin och grekiska) i parentes. För illusionistiska målningar använder svenskan den franska termen *trompe-l'œil*, medan kroatiskan ibland använder termen *iluzionističko slikarstvo*, och ibland den italienska termen *quadratura* som bara betecknar illusionistiska målningar som framställer en fortsättning av rummets arkitektur. Vilken term som används i ett språk beror i hög grad på de kontakter som respektive länder har haft med varandra genom olika konsthistoriska perioder, på konstnärernas rörelser och politiska situationer. Kroatien ligger nära Italien och har genom tiden haft många kontakter med detta land, många konstnärer utbildades där och följaktligen har kroatiskan många italienska ord i sin konsthistoriska terminologi. Sverige ligger däremot nära Tyskland, deras historier har ofta tvinnats samman och deras folk har haft många kontakter, exempelvis genom handel. Dessutom tillhör tyska och svenska samma språkgrupp och liknar varandra mer än svenska och italienska eller franska. Den ovannämnda termen *gesims* kommer till exempel från tyskan.

Jag hade alltså inga stora problem med att översätta termerna ur klassisk arkitektur eller termer som i större eller mindre grad anses vara allmänna. Med lånonord fanns det inte heller så stora problem, de är antingen tagna från samma språk eller från franska respektive italienska. Det finns dock problem med sådana lån i svenska och kroatiska som är falska vänner. I texten om barocken i Sverige fanns det två sådana exempel. Det första, *fasad*, är ganska frekvent. I kroatiskan finns ordet *fasada*, med liknande form, som kan betyda detsamma som det svenska *fasad*, men det gör det inte alltid. I konsthistoriska texter, när man skriver om fasader, använder man ordet *pročelje* på kroatiska, medan man använder *fasada* i ett mera fysiskt sätt, för själva murytan. I det följande exemplet används därför termen *pročelje*:

Barockens romerska privatpalats kan beskrivas som en sluten kub med förnäm attityd. Byggnaden utstrålar tyngd och massivitet, en känsla som förstärks av en rustik behandling. Samtidigt är fasaderna rikt rytmiserade.

Privatne rimske barokne palače mogle bi se opisati kao zatvoreni kubusi otmjenog karaktera, koje odaju težinu i masivnost, dodatno naglašenu rustikalnom obradom, dok pročelja istovremeno imaju bogatu ritmičku obradu.

Triumfbåge är ett liknande exempel, som både kan och inte behöver betyda detsamma som dess kroatiska motsvarighet *trijumfalni luk*. *Triumfbåge* har i svenskan två betydelser: "1. Fristående portalbyggnad med öppningar. 2. Båge mellan kor och långhus i en kyrka." (Lindgren et al. 1999: 529) *Trijumfalni luk* har bara en betydelse som motsvarar den andra svenska betydelsen. Men triumfbågarna som beskrivs i texten är av den första sorten, fristående portalbyggnader med öppningar och därför översatte jag termen till kroatiska som *slavoluk*. Något som gör översättningsprocessen lättare i texter som handlar om arkitektur är att det nästan alltid finns bilder av byggnaderna som beskrivs. Det var också fallet i min text, på sidan 191 fanns det en bild som klart visar den typ av båge som på kroatiska heter *slavoluk*. Ett större problem var en tidsperiods namn, den karolinska perioden. Man kunde översätta det till kroatiska med *karolinški*, men

problemet är att denna term redan betecknar en annan konstperiod som på svenska heter *karolingisk*. Den karolinska perioden är en period endast i Sveriges konst- och arkitekturhistoria, medan den karolingiska renässansen var spridd över Europa. Båda namn kommer från den latinska versionen av namnet Karl (Carolus)¹. Här har jag valt att översätta det som *karolinski*, som jag anser ligga tillräckligt nära källspråkets term och samtidigt undviker anknytning till den karolingiska konsten.

Drottningholms slott utanför Stockholm är det mest storartade exemplet på den karolinska tidens byggnadskonst.

Dvorac Drottningholm u okolici Stockholma najveličanstveniji je primjer arhitekture karolinskog razdoblja u Švedskoj.

En del svenska termer har inte samma omfattning som deras kroatiska motsvarigheter. Jag har haft problem med att översätta termen *frontespis* eftersom den omfattar ett koncept som kroatiskan förklarar med två termer (*istak*, *glavno pročelje*). I ordförklaringen i slutet av *Sveriges konsthistoria* står det att frontespis är en "arkitekturdetalj, vanligen vilande på taklisten i en byggnad." (Lindgren et al. 1999: 526) Men i *Svenska akademis ordbok* har jag hittat en annan beskrivning. Där beskrivs frontespis nämligen också som en byggnads huvudfasad.² Lyckligtvis fanns ett foto på byggnaden i boken så att jag, med hjälp av den och kontexten, bättre kunde förstå vad termen syftar på. Jag kom till slutsatsen att det bästa kroatiska termen i den här situationen skulle vara *istak* som förenar alla element som skjuter upp ur en byggnads kropp. Termen passar bra i den här situationen, men de två är inte alltid motsvarigheter. *Huvudfasad* kan inte översättas med *istak*, utan med *glavno pročelje*.

Huvudlängans frontespis är utförd som en fortsättning av fasadarkitekturen och ser ut att skjuta upp ur taket.

Istak kojim završava središnji dio izveden je kao produžetak arhitektonske artikulacije pročelja i djeluje kao da se izdiže iz krova.

¹ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/karl-den-store>

² <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/74/147.html>

De största problemen har jag haft med termer som beskriver element eller funktioner som inte finns i Kroatien och därför inte heller i kroatiskan. *Hörnkedja* är en term för vilken kroatiskan inte har någon motsvarighet. Efter att ha tittat på olika exempel på hörnkedjor beslöt jag att översätta termen genom att beskriva företeelsen. Jag översatte den med *ugaona rustika* eftersom jag tycker att det på ett bra sätt beskriver vad en *hörnkedja* är. *Ugaona* visar på platsen och *rustika* på utformningen. Detsamma gjorde jag med termen *paradsängkammare* som jag översatte med *svečana paradna kraljevska odaja*.

Arkitektur är inte bara dess byggelement utan också dess funktion, som är minst lika viktig, om inte ännu viktigare. Det fanns tre bara för Sverige typiska termer som kan härledas ur olika byggnaders specifika funktioner. Ett mycket intressant exempel var termen *säteritak*:

Säteritak är en typ av takutformning på byggnad, som var en vanlig takform i Sverige under stormaktstiden och därefter (från 1600-talet och framåt) på herrgårds- och slottsbyggnader. Taktypen är ett valmat tak som är brutet av ett lågt vertikalt parti. Ett typiskt säteritak består av två takfall och mellanliggande våning med fönster. Säteritaket visade att gården var en frälsegård (ett säteri) och att gården alltså var befriad från skatt.³

Det är en term som beskriver en lokal egenskap och som därför inte finns i andra språk. Här fattade jag tre beslut – att behålla termen *säteritak* eftersom den är ett typiskt svenskt arkitekturelement, att påpeka vilken typ av tak det är (*lomljeni krov*) för vilket jag konsulterade en barockexpert, och att i fotnoten beskriva vad termen *säteritak* innebär.

Nästan detsamma har jag gjort med termen *sätessgård* som är anknuten till *säteritak* (sätessgårdar hade ofta säteritak), men här utelämnade jag fotnoten. Jag behöll termen *sätessgård* och beskrev den som *plemićki dvor karolinskog doba*. Alltså jag definierade den tidsmässigt och inte funktionsmässigt eftersom jag tyckte att jag med att förklara *säteritak* redan har givit en bild av den politiska situationen.

³ <http://archileaks.se/wiki/sateritak/>

Det sista problemet i den här texten var också ett funktionsproblem av samma ursprung. I Kroatien finns det inga amiralitetsförsamlingar och därför inte heller några amiralitetskyrkor. Jag valde att behålla adjektivet *amiralitetski*, som finns på kroatiska och betyder detsamma som *amiralitets*⁴, även om funktionen inte finns i Kroatien. Orsaken till detta är att just denna amiralitetskyrka, alltså Ulrika Pia, ibland åsyftas som bara Amiralitetskyrkan. Den är den mest kända amiralitetskyrkan i Sverige och därför ville jag inte utelämna ordet ur texten. Om det hade varit någon annan amiralitetskyrka skulle jag nog ha gjort det.

4. Tekniska texter

Den andra texten, *Juryns utlåtande*, tillhör en helt annan texttyp även om dess tema också är arkitektur. Skillnaden är att den är en teknisk text och att den sysslar med de tekniska komponenterna, inte bara med gestaltningen. Det finns regler, lagar och terminologi som hör till byggnadsprocessen och de finns inte i konsthistoriska texter.

Det lättaste med den här texten var igen de ord som har blivit allmänna, även om de är lite annorlunda här än i den första texten och mestadels syftar på byggnadernas indelning. Dessa ord kan man hitta i ordboken Lexin, till exempel *tak*, *entré*, *våning*, *bottenvåning* (*krov / strop*, *ulaz*, *etaža*, *prizemna etaža*). Lite besvärligare var termen *atriumgården*. *Atrium* är en term som kommer från antiken och som många språk har lånat och ibland anpassat. På kroatiska låter termen *atrij*. Men, till skillnad från svenska, gör kroatiska sällan sammansättningar och därför har språket ingen motsvarande term till atriumgården, och bara *atrij* passar inte perfekt här eftersom begreppet oftast inte inkluderar någon gård. I och för sig översatte jag termen först med *atrij* men då kunde det bara ha varit ett tomt utrymme. Jag funderade mellan *unutrašnje dvorište* (innegård), som jag också tyckte skulle passa, och *atrij s vrtom* ("atrium med gård") och bestämde mig i slutet för den sistnämnda versionen - även om de två nästan betyder detsamma - därför att den är närmare källspråkets term.

⁴ <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>

I den här texten fanns igen termen *fasad*, men den syftade inte på fasadens gestaltning utan på dess material och därför passar den kroatiska motsvarigheten *fasada* här, till skillnad från i den första texten, där jag valde termen *pročelje*.

Vid en vidareutveckling av förslaget bör fasadmaterial och/eller kulör bearbetas för att erhålla en fasad med mindre risk för skadegörelse, mindre underhåll samt en tydligare karaktär.

U daljnjem razvoju rada treba doraditi materijal i/ili boju fasade kako bi se dobila lakše održiva fasada s manjim rizikom oštećenja i jasnijim karakterom.

Ett större problem med texten var att den har det som Ingo kallar för *en invecklad struktur* (Ingo 2007: 227). Det här problemet löste jag genom att ladda ner det kroatiska reglementet för arkitektävlingar (*Pravilnik o natječajima s područja arhitekture i urbanizma*) och läsa den för att få en känsla av hur sådana texter låter på kroatiska och hitta lämplig terminologi. Så upptäckte jag att *jury* i dessa sammanhang heter *Ocjenjivački sud* (čl. 3), att en *inbjuden tävling* skulle översättas som *pozivni natječaj* (čl. 13) och att *namnsedlar* i kroatiska tävlingar heter *pokrivni brojevi* (čl. 45). Detta hjälpte mig att lösa de flesta problemen men inte alla.

Det fanns igen funktioner som man inte känner till i Kroatien. *Fritidsgård* och *kulturskola* är ett särdrag i det svenska utbildningssystemet och en skolas viktiga delar, medan det i Kroatien finns varken den ena eller den andra. Jag förklarade dem inom en och samma fras då jag översatte dem med *Prostorije za izvannastavne aktivnosti i slobodno vrijeme* och lämnade dem svenska termerna inom parentes, igen på grund av deras kulturella betydelse.

Det största problemet var förkortningen *LOA* som betyder *lokalarea*. Lagen och reglerna är i detta fall olika i de båda länderna. Jag hittade två förklaringar för *LOA*:

Lokalarean (LOA) är summan av de rum och utrymmen som krävs för att kunna bedriva själva verksamheten i en förskola eller skola.

I LOA ingår till exempel arbetsrum, klassrum, pausrum, specialsalar, bibliotek, toaletter, matsal, storkök, förråd, personalutrymmen, idrott samt kommunikationsytor (korridorer, trapphus, m.m).⁵

Efter den här förklaringen bestämde jag mig för att använda den kroatiska termen *BRP (bruto razvijena površina)* som jag hittade i ett annat reglemente (*Pravilnik o načinu obračuna površine i obujma u projektima zgrada*). I paragraf 7 beskrivs det som alla utrymmen som krävs för att bedriva byggnadens verksamhet och det verkade passa bra, förutom att det inte bara är ett mått för skolor och förskolor utan för alla byggnader oavsett deras funktion. Men efter det hittade jag två förklaringar till som gjorde saken ännu svårare:

Bruttoarea (BTA) definieras som 'area av mätvärda delar av ett våningsplan, begränsad av omslutande byggnadsdelars utsida eller annan för mätvärdet angiven begränsning'

Lokalarea (LOA) definieras som 'bruksarea för utrymmen inrättade för annat ändamål än boende, sidofunktioner till boende, byggnadens drift eller allmän kommunikation'⁶

Alltså *BRP* är egentligen en motsvarighet till *BTA*. Efter det letade jag vidare, men lyckades inte hitta något lämpligt. Jag bestämde mig för att tillägga *javnog objekta* till *BRP*, för att få en term som bättre förklarar *LOA*.

LOA är större än programmets LOA.

BRP javnog objekta je veća od BRP-a javnog objekta predviđene natječajem.

5. Andra texter

Den sista texten som jag har översatt från svenska till kroatiska är en kort turistisk text om Skåne och det fanns inga stora problem med den. Turistiska texter beskriver sällan arkitekturens detaljer. De traditionella staketerna som heter *gårdsgårdar* översatte jag med bara *plotovi*, därför att ordet antyder att det handlar om staket gjorda av trä eller andra naturmaterial, att det låter lite ålderdomligt och samtidigt verkade ordet passa i den här texttypen. Jag tycker att man skulle kunna

⁵ <http://byggaforskola.goteborg.se/sv/planering/berakna-yta/lokalarea-loa>

⁶ http://www.tnc.se/component/option,com_quickfaq/cid,1/id,29/view/items/

tänka sig att det svenska och det kroatiska begreppet är kulturella motsvarigheter. Ytterligare problem var *gårdsbutik* och *naturum*. *Gårdsbutik* är en funktion som nästan aldrig förekommer i Kroatien och *naturum* finns så vitt jag vet inte alls. I Sverige är gårdsbutiker mycket spridda och jag valde att översätta det med en femordsbeskrivning: *seoska imanja s vlastitim prodavaonicama*, för att precis förklara vad de är. Termen *naturum* var rätt intressant, igen därför att den åsyftar en typisk svensk (och finsk) institution, och därför att den inte är något vanligt informationscentrum. Jag beslöt mig för att förklara vilken typ av institution den är (*informativni centar*) men att påpeka att den inte är vanlig (*poseban*) och att i parentes behålla källtermen *naturum*.

6. Översättning av texter som handlar om arkitektur från svenska till kroatiska – överblick

Översättningsproblem som finns i texter som handlar om arkitektur är av olika slag. När det gäller översättning av konsthistoriska texter är terminologin det största problemet. Med hänsyn till översättningsprocessen, skulle jag indela konsthistoriska termer i fem kategorier:

1. Termer som kommer från den klassiska grekiska och romerska arkitekturen, som i hög grad är standardiserade, ofta har en liknande form i de båda språken och som i många böcker finns förklarade.
2. Allmänna ord, som kan slås upp i ordböcker.
3. Lånord, som oftast kommer från franska, italienska och tyska. Om båda språk lånar in ordet från ett och samma språk finns inget problem, i annat fall kan man konsultera encyklopedier som anger termers motsvarigheter på flera språk.
4. Termer med olika omfattning, där man med hjälp av kontexten måste bestämma vilken kroatisk term det är man behöver.

5. Termer som åsyftar en lokal svensk egenskap eller funktion och som i kroatiskan inte finns. Här kan man behålla källtermen och förklara den eller skapa en ny term.

Tekniska texter har å andra sidan en strängare struktur, men här kan man ta hjälp av parallella texter där man samtidigt kan hitta lämplig terminologi. Problemet är att Sverige och Kroatien har olika lagar och regler och att termerna inte alltid har en exakt motsvarighet. I sådana situationer kan man finna liknande termer och lägga till en beskrivning för att få en motsvarande term.

7. Slutsats

Arkitektur är och har alltid varit en stor och viktig del av människans värld. Dess terminologi består av otaliga termer som betecknar ett stort antal olika element. Att översätta arkitekturs terminologi från svenska till kroatiska har både sina svårare och enklare sidor. Faktumet att båda språk är indoeuropeiska och att konsten i deras respektive länder tillhörde och genom tiden påverkades av samma stilar har resulterat i att det finns många likheter och att många termer har sina ursprung i samma språk. Bilderna som är frekventa i texter som handlar om arkitektur förenklar också ofta processen och eliminerar tvivel. Svårigheterna är många och av olika slag, men kan klaras med hjälp av ordböcker, ordlistor, bilder, parallella texter, encyklopedier och fackmänniskor. Det första steget är att lära känna arkitekturen - *för bara det som man kan känna igen, benämna, definiera och få grepp om i dess gestaltning och funktion ser man verkligen.* (Koepf & Binding 2005: VII) Och då blir översättning av arkitekturs terminologi lika intressant, spännande och komplicerad som arkitekturen själv.

8. Ordlistor

(ordlistorna finns även som separat Exceldokument: [Ordlista](#))

8.1 Konsthistoriska termer

Svenska

absid, absiden, absider
 amiralitetskyrka, amiralitetskyrkan,
 amiralitetskyrkor
 balkong, balkongen, balkonger
 balustrad, balustraden, balustrader
 bostadsarkitektur, arkitekturen,
 arkitekturer
 bottenvåning, våningen, våningar
 bräddtak, taket, tak
 centralkyrka, kyrkan, kyrkor
 domkyrka, kyrkan, kyrkor
 dorisk
 draperi, draperiet, draperier
 dubbeltrappa, trappan, trappor
 exteriör, exteriören, exteriörer
 fall, fallet, fall
 fasad, fasaden, fasader
 feston(g), festongen, festonger
 fideikommis, fideikommisset, fideikommis

 flygel, flygeln, flyglar
 fritrappa, trappan, trappor
 frontespis, frontespisen, frontespiser

 fronton, frontonen, frontoner
 galleri, galleriet, gallerier
 gatufasad, fasaden, fasader
 gavelfält, fältet, fält

Kroatiska

apsida
 admiralitetska crkva, crkva admiralitetske
 župe
 balkon
 balustrada
 stambena arhitektura, rezidencijalna
 arhitektura
 prizemna etaža
 tabulat
 centralna crkva
 katedrala
 dorski
 draperija
 dvostruko stubište
 eksterijer
 sliv
 pročelje
 girlanda
 fideikomis

 bočno krilo
 slobodnostojeće stubište
 istak, glavno pročelje

 zabat
 galerija
 ulično pročelje
 zabatno polje

grekiskt kors, korset, kors	grčki križ
grisaille, grisailen, grisailer	grisaille
grundplan, grundplanen, grundplaner	tlocrt
gudtjänstrum, gudtjänstrummet, gudtjänstrum	svetište
gård, gården, gårdar	dvor
herrgård, herrgården, herrgårdar	gospodski dvor
huvudfasad, huvudfasaden, huvudfasader	glavno pročelje
huvudkropp, huvudkroppen, huvudkroppar	glavno tijelo
huvudlänga, huvudlängan, huvudlängor	središnje krilo
hörnkedja, hörnkedjan, hörnkedjor	ugaona rustika
hörntorn, hörntornet, hörntorn	ugaoni toranj
interiör, interiören, interiörer	interijer
jonisk	jonski
kapitäl, kapitälet, kapitäl	kapitel
klocktorn, klocktornet, klocktorn	zvonik
kolonn, kolonnen, kolonner	stup
kolonnordning, kolonnordningen, kolonnordningar	arhitektonski red
kolossalordning, kolossalordningen, kolossalordningar	veliki red
Konstantinbågen	Konstantinov slavoluk
korintisk	korintski
kornisch, kornischen, kornischer	vijenac
kransgesims, krangesimsen, krangesimser	vijenac
kupol, kupolen, kupoler	kupola
kupolparti, kupolpartiet, kupolpartier	zona kupole
kärntorn, kärntornet, kärntorn	centralni toranj
lanternin, lanterninen, lanterniner	lanterna
lantslott, lantslottet, lantslott	ladanjski dvorac
likarmat kors, korset, kors	jednakokračni križ

listverk, listverket, listverk	vijenac
långhuskyrka, långhuskyrkan, långhuskyrkor	longitudinalna crkva
länga, längan, längor	krilo
mittparti, mittpartiet, mittpartier	središnja zona
muryta, murytan, murytor	površina zida
nisch, nischen, nischer	niša
ornament, ornamentet, ornament	ornament
palats, palatset, palats	palača
paradsängkammare, paradsängkammaren, paradsängkamrar	svečana paradna kraljevska odaja
paviljong, paviljongen, paviljonger	paviljon
pilaster, pilastern, pilastrar	pilastar
plafond, plafonden, plafonder	strop
plafondmålning, plafondmålningen, plafondmålningar	stropni oslik
plank, planket, plank	plot
portal, portalen, portaler	portal
privatpalats, privatpalatset, privatpalats	privatna palača
putsat tegel, teglet, tegel	uglačana opeka
rundbågig	polukružno zaključen luk
rustik	rustika
rustkammare, rustkammaren, rustkamrar	oružarnica
sal, salen, salar	dvorana
sandsten, sandstenen, sandstenar	pješčenjak
sjögård, sjögården, sjögårdar	dvor smješten uz jezero
slott, slottet, slott	dvorac
slottskapell, slottskapellet, slottskapell	dvorska kapela, kapela dvorca
sockelvåning, sockelvåningen, sockelvåningar	prizemna etaža
staket, staketet, staket	ograda
stormansgård, stormansgården,	velikaški dvor

stormansgårdar	
stuck, stucken, stucker	štuko
säteritak, säteritaket, säteritak	posebna vrsta lomljenog krova tipična za 17. st. u Švedskoj
takavslutning, takavslutningen, takavslutningar	kosina krova
takparti, takpartiet, takpartier	krovna zona
tandsnitt, tandsnittet, tandsnitt	zubac, dent
tegel, teglet, tegel	opeka
tegelmur, tegelmuren, tegelmurar	zid u opeci
torn, tornet, torn	toranj
trapphus, trapphuset, trapphus	stubište
triumfbåge, triumfbågen, triumfbågar	trijumfalni luk ili slavoluk
trompe-l'œil	trompe-l'œil, iluzionističko slikarstvo, quadratura (ako prikazuje nastavak arhitekture)
trumma, trumman, trummor	tambur
trädgårdsfasad, trädgårdsfasaden, trädgårdsfasader	vrtno pročelje
träkyrka, träkyrkan, träkyrkor	drvena crkva
väggmålning, väggmålningen, väggmålningar	zidni oslik
valv, valvet, valv	svod
våning, våningen, våningar	etaža
överstycke, överstycket, överstycken	zaključak

8.2 Tekniska termer

Svenska

arkitekthandling, arkitekthandlingen, arkitekthandlingar
arrangör, arrangören, arrangörer

Kroatiska

arhitektonski nacrti
raspisivač

atriumgård, atriumgården, atriumgårdar	atrij s vrtom
bedömningsområde, bedömningsområdet, bedömningsområden	područje ocjenjivanja
bostadshus, bostadshuset, bostadshus	stambena zgrada/kuća
bottenvåning, bottenvåningen, bottenvåningar	prizemna etaža
byggnadsetapp, byggnadsetappen, byggnadsetapper	etapa gradnje
entré, entrén, entréer	ulaz
entréplan, entréplanet, entréplan	prizemna etaža
entrétråk, entrétråket, entrétråk	ulazni trakt
entrétorg, entrétorget, entrétorg	ulazni trg
entréyta, entréytan, entréytor	ulazni prostor
fasad, fasaden, fasader	fasada
fastighet, fastigheten, fastigheter	nekretnina, zgrada
fritidsgård, fritidsgården, fritidsgårdar	ustanova / prostor za slobodno vrijeme
huvudentré, huvudentrén, huvudentréer	glavni ulaz
huvudfasad, huvudfasaden, huvudfasader	glavno pročelje
inbjuden projekttävling, projekttävlingen, inbjudna projekttävlingar	pozivni natječaj
juryns utlåtande, utlåtandet, utlåtanden	izvještaj Ocjenjivačkog suda
kulturskola, kulturskola, kulturskolor	ustanova / prostor za izvannastavne aktivnosti
LOA (lokalarea)	BRP (bruto razvijena površina) javnog objekta
logistik, logistiken	opskrba
lokal, lokalen, lokaler	prostor, prostorija
lokalprogram, lokalprogrammet, lokalprogram	prostorni program
namnsedel, namnsedeln, namnsedlar	pokrivni broj

nybyggnad, nybyggnaden, nybyggnader	novogradnja
projekt, projektet, projekt	projekt
projekttävling, projekttävlingen, projekttävlingar	projektni natječaj
rumsbildning, rumsbildningen, rumsbildningar	prostor
stadsplanebestämmelse, stadsplanebestämmelsen, tävlingförslag, tävlingförslaget, tävlingförslag	odredba urbanističkog plana stadsplanebestämmelser natječajni projekt
tävlingstekniska bestämmelser	tehničke odrednice natječaja
uterum, uterummet, uterum	vanjski prostor
uteyta, uteytan, uteytor	vanjska površina
volymuppbyggnad, volymuppbyggnaden	stupnjevanje volumena
våning, våningen, våningar	etaža
ytterkonturer	vanjske konture

9. Källtexter

Lindgren, Mereth; Lyberg, Louise; Sandström, Birgitta; Wahlberg, Anna Greta. 1999.

Svensk konsthistoria. Kristianstad: Bokförlaget Signum.

<https://www.arkitekt.se/wp-content/uploads/2014/05/Greveg%C3%A5rdsskolan-Juryns-utl%C3%A5tande.pdf>

<http://visitskane.com/artikel/mellan-slott-och-sjoar-din-snabbguide-till-mittskane>

10. Källor

Baker, Mona; Saldanha, Gabriela (red.). 2009. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London; New York: Routledge.

Sager, Juan C. 2009. „Terminology“. I: Baker, Mona; Saldanha, Gabriela (red.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London; New York: Routledge. 286-290.

Dalen, Uno (red.); Backström, Lena (red.). 1981. *Bonniers 3-bandslexikon: A-G; H-O; P-Ö*. Stockholm: Bonniers.

Davies, Penelope J.E.; Denny, Walter B.; Fox Hofrichter, Frima; Jacobs, Joseph; Roberts, Ann M.; Simon, David L. 2008. *Jansonova povijest umjetnosti – zapadna tradicija*. Varaždin: Stanek.

Enciklopedija likovnih umjetnosti. vol. 1, A – Čus. 1959. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.

Enciklopedija likovnih umjetnosti. vol. 2, D – Ini. 1962. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.

Enciklopedija likovnih umjetnosti. vol. 3, Inj – Portl. 1964. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.

Enciklopedija likovnih umjetnosti. vol. 4, Portr-Ž ; Dodatak. 1966. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.

Ingo, Rune. 2007. *Konsten att översätta: översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

Koepf, Hans; Binding, Günther. 2005. *Bilderwörterbuch der Architektur*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.

Momirski, Lana. 2015. *Översättning av arkitektonisk terminologi från svenska till kroatiska*. Magistersarbete vid Filosofiska Fakulteten i Zagreb otryckt.

<http://archileaks.se/>

<http://byggaforskola.goteborg.se/sv/planering/berakna-yta/lokalarea-loa>

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/74/147.html>

<http://hjp.novi-liber.hr>

<http://lexin.nada.kth.se/lexin/>

http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_10_112_2486.html

http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_90_2544.html

<http://spraakdata.gu.se/saohist/>

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Karolinger>

https://sv.wikipedia.org/wiki/Karolingisk_renässans

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Naturum>

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Sätessgård>

http://www.menea.hr/wp-content/uploads/2013/12/2010_03_24_NN_36_2010_Pravilnik-o-energetskom-certificiranju-zgrada1.pdf

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/karolinsk-stil>

<http://www.synonymer.se/>

http://www.tnc.se/component/option,com_quickfaq/cid,1/id,29/view/items/